

Communicatieve en Sociale ontwikkelings Signalen (CoSoS)

ontwikkeld door dr. Claudine Dietz & dr. Iris Servatius-Oosterling (2017)
vrij te gebruiken met vermelding van bron¹

Toelichting vooraf:

Als de ontwikkeling van een jong kind niet als vanzelfsprekend verloopt, is het soms moeilijk te bepalen of het nodig is hier hulp bij te vragen. De CoSoS ('Communicatieve en Sociale ontwikkelings Signalen') is een vragenlijst die bedoeld is om hier een inschatting van te maken. De vragenlijst is speciaal ontwikkeld om ouders en professionals te helpen om problemen op het gebied van contact, communicatie, spel en prikkelverwerking te herkennen.

De CoSoS:

- heeft 14 vragen die met 'ja' of 'nee' beantwoord kunnen worden;
- wordt bij voorkeur ingevuld door ouder(s) en professional samen, maar kan ook door ouder(s) of professional apart worden ingevuld;
- is te gebruiken voor kinderen in de **leeftijd van ongeveer 12 tot 48 maanden**.

De vragenlijst is ook digitaal in te vullen op www.autismejongekind.nl.

¹Dietz, C. & Oosterling, I.J. (2017). Vragenlijst Communicatieve en Sociale ontwikkelings Signalen (CoSoS).

1 Interesse in verschillend speelgoed

Is je kind geïnteresseerd in verschillende speeltjes of voorwerpen?

ja

nee

Uitleg

Ga na waarmee je kind speelt. Bijvoorbeeld: speeltjes die geluid maken, blokjes, vormenstoof, stapelbakjes, bal, pop, potloden, boerderijdieren, autootjes of duplo.

Het antwoord is '**ja**' als je vindt dat hij/zij echt geïnteresseerd is in verschillende speeltjes of voorwerpen.

Het antwoord is '**nee**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen. Ook als je **twijfelt**, is het antwoord '**nee**'.

- Je kind kiest steeds dezelfde voorwerpen (houdt bijvoorbeeld alleen maar van hijskranen).
- Je kind houdt het liefst de hele dag één voorwerp bij zich of in zijn/haar hand (anders dan favoriete knuffel).
- Je kind reageert afwijzend als hem/haar een nieuw speeltje wordt aangeboden.
- Je kind heeft bepaalde interesses die erg overheersen. Dit is bijvoorbeeld het geval als je kind:
 - steeds op zoek gaat naar knopjes of wieltjes;
 - lang gericht is op apparaten zoals stofzuigers, ventilatoren of wasmachines.

Voorbeeld: dit jongetje heeft een eenzijdige interesse in hijskranen.

2 Variatie in spelen

Speelt je kind op een gevarieerde manier met speeltjes of voorwerpen?

ja

nee

Uitleg

Ga na wat je kind allemaal doet met speeltjes of voorwerpen.

Het antwoord is '**ja**' als je vindt dat hij/zij (grotendeels) op verschillende manieren speelt.

Het antwoord is '**nee**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen. Ook als je twijfelt, is het antwoord '**nee**'.

- Je kind doet steeds hetzelfde met voorwerpen.
- Je kind is veel ordenend bezig en dat is moeilijk te doorbreken. Bijvoorbeeld dezelfde voorwerpen bij elkaar leggen of dingen steeds op een rij zetten.
- Je kind wil dingen steeds laten draaien of tollen.
- Je kind herhaalt steeds dezelfde handelingen, zoals dingen open en dicht doen, aan en uit of in en uit.
- Het spel van je kind is sterk gericht op hoe dingen voelen, ruiken, proeven, er uitzien of klinken. Hij/zij laat bijvoorbeeld steeds een speeltje vallen om te horen hoe het klinkt of laat steeds een molentje draaien om ernaar kijken.
- Je kind komt helemaal niet of heel weinig tot spel.

Voorbeeld: dit jongetje wil alleen maar draaien aan voorwerpen.

3 Invoelbare emoties

Wanneer je kind zijn/haar gevoelens uit, past dit dan bij de situatie en het moment?

ja

nee

Uitleg

Ga na om welke redenen of in wat voor situaties je kind huilt, lacht, of zich boos gedraagt. Bijvoorbeeld:

- je kind huilt, omdat hij/zij zich pijn heeft gedaan;
- je kind lacht, omdat je iets gekks doet;
- je kind wordt boos, omdat hij/zij niet de schoenen aan mag die hij/zij graag aan wil.

Het antwoord is '**ja**' als je vindt dat de emoties van je kind meestal passen bij de situatie.

Het antwoord is '**nee**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen. Ook als je twijfelt, is het antwoord '**nee**'.

- De aanleiding van de emotie is regelmatig niet goed te achterhalen (het lijkt alsof je kind bijvoorbeeld huilt of lacht om een onduidelijke reden).
- De emotie past niet bij de situatie (je kind lacht bijvoorbeeld wanneer hij/zij of een ander zich pijn heeft gedaan).
- Je kind is onvoorspelbaar in de manier waarop hij/zij emoties uit (dus huilt of lacht bijvoorbeeld om hetzelfde de ene keer wel, de andere keer niet).
- De heftigheid van de emotie is opvallend (je kind reageert veel intenser dan je zou verwachten).

Voorbeeld: de emotie van dit meisje (lachen) past niet bij de emotie van haar broer die pijn heeft.

4 Sensorische prikkels

Reageert je kind normaal op (zintuiglijke) prikkels?

- ja
 nee

Uitleg

Ga na hoe je kind normaal gesproken reageert op (zintuiglijke) prikkels.

Voorbeelden van prikkels zijn:

- licht dat aangaat of fel schijnende zon;
- de temperatuur van water (douche/bad) of de temperatuur buiten;
- geluiden in de omgeving, zoals auto's, brommers, een boormachine, wasmachine, huilende baby's of mensen die hoesten;
- vallen, zich stoten, een wondje hebben;
- aangeraakt/geknuffeld worden.

Het antwoord is '**ja**' als je vindt dat reacties op zintuiglijke prikkels normaal gesproken passend zijn bij de situatie.

Het antwoord is '**nee**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen.

Ook als je twijfelt, is het antwoord '**nee**'.

- Je kind reageert ongevoelig op prikkels. Dit wordt 'hyposensitief' genoemd. Je kind heeft bijvoorbeeld een opvallende ongevoeligheid voor koude, hitte of pijn.
- Je kind reageert gevoelig op prikkels. Dat wordt 'hypersensitief' genoemd. Voorbeelden hiervan zijn:
 - je kind reageert heftig op geluiden. Hij/zij is bijvoorbeeld zeer alert op het tikken van een klok of de verwarming. Of je kind houdt de handen op de oren bij hardere geluiden;
 - je kind is gevoelig voor labels in kleding of naden in sokken;
 - je kind reageert gevoelig op licht of op aanraking.
- Je kind reageert traag op prikkels.

Voorbeeld: dit jongetje kan labels in zijn kleding niet verdragen.

5 Gezichtsuitdrukking

Is van het gezicht van je kind gemakkelijk af te lezen hoe hij/zij zich voelt?

ja

nee

Uitleg

Ga na welke emoties je gemakkelijk kunt aflezen van het gezicht van je kind. Denk bijvoorbeeld aan blij, boos, bang, verdrietig, maar ook aan wat meer genuanceerde emoties zoals trots, ondeugend, spanning of teleurstelling. Let op: zijn de emoties echt af te lezen van zijn/haar gezicht of eerder uit het gedrag? Bijvoorbeeld: je kind springt bij enthousiasme, maar de gezichtsuitdrukking blijft neutraal.

Het antwoord is '**ja**' als je vindt dat emoties van je kind gemakkelijk zijn af te lezen (dus niet alleen op te maken uit het gedrag).

Het antwoord is '**nee**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen. Ook als je twijfelt, is het antwoord '**nee**'.

- Er sprake is van één overheersende gezichtsuitdrukking (bijvoorbeeld meestal neutrale/vlakke uitdrukking).
- De gezichtsuitdrukking is niet erg uitgesproken. Bijvoorbeeld: je weet dat je kindje veel van ijs houdt, maar de blijdschap straalt niet af van zijn/haar gezicht wanneer hij/zij een ijsje krijgt.
- De gezichtsuitdrukking van je kind past niet bij de lichaamstaal. Bijvoorbeeld je ziet dat je kind boos met zijn armen en benen slaat, maar zijn/haar gezichtje blijft neutraal.

Voorbeeld: aan het gezicht van het jongetje is niet goed te zien dat hij het ijsje (dat hij juist zo lekker vindt) graag wil hebben.

6 Oogcontact

Is het gemakkelijk om oogcontact te krijgen met je kind?

ja

nee

Uitleg

Ga na op welke momenten je kind je aankijkt. Bijvoorbeeld:

- als hij/zij reageert op iets dat je zegt of vraagt;
- als hij/zij zelf iets wil vertellen (in geluidjes, woordjes of zinnestelsels);
- als hij/zij je iets wil laten zien of iets aan je geeft;
- als je hem/haar iets aanreikt;
- als jullie samen spelen.

Het antwoord is '**ja**' als je vindt dat je in verschillende situaties gemakkelijk oogcontact kunt krijgen met je kind.

Het antwoord is '**nee**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen. Ook als je twijfelt, is het antwoord '**nee**'.

- Je kind vermijdt oogcontact.
- Je kind maakt weinig oogcontact, bijvoorbeeld wel in aangeleerde situaties of bij kietelspelletjes, maar niet in meer vrije, spontane situaties.
- Je kind maakt oogcontact, maar vaak niet op de momenten dat je het verwacht. Je kind maakt bijvoorbeeld geen oogcontact als je tegen hem/haar praat of iets aangeeft.
- Je kind maakt vluchtig oogcontact (hij/zij kijkt maar heel kort).
- Je kind maakt te lang oogcontact en blijft staren alsof hij/zij dwars door je heen kijkt.
- Je kind is te zelfbepalend in het oogcontact. Hij/zij kijkt je aan wanneer hij/zij iets wil, maar op andere momenten is zijn/haar blik moeilijk te vangen.
- Je kind maakt oogcontact met voor hem/haar vertrouwde mensen, maar niet met anderen.

Voorbeeld: dit meisje maakt gemakkelijk oogcontact.

Voorbeeld: dit meisje maakt geen oogcontact; ze is alleen maar gericht op het voorwerp.

7 Aandacht vragen

Als je kind een tijdje alleen is, probeert hij/zij dan de aandacht te trekken?

ja

nee

Uitleg

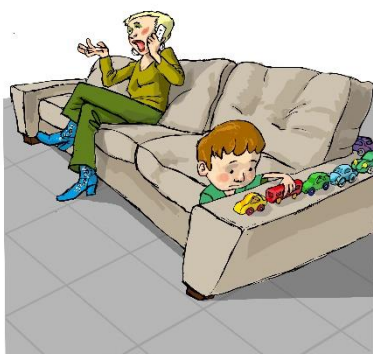
Ga na of je kind je aandacht trekt als je even niet beschikbaar bent. Bijvoorbeeld omdat je aan de telefoon bent, met iemand anders praat, kookt of een klusje in huis doet. Of merkt je kind jouw afwezigheid te weinig op en gaat het door met waar hij/zij mee bezig is?

Het antwoord is **'ja'** als je vindt dat je kind regelmatig om aandacht vraagt of checkt waar je bent. De manier waarop je kind dit doet past bij de situatie en bij zijn/haar leeftijd.

Het antwoord is **'nee'** als één of meer van onderstaande zaken opvallen. Ook als je twijfelt, is het antwoord **'nee'**.

- Je kind merkt niet op dat je er even niet bent of even niet beschikbaar bent.
- Het komt zelden/weinig voor dat je kind je opzoekt gewoon om aandacht te krijgen. Je kind komt bijvoorbeeld zelden:
 - een knuffel of een aai over de bol halen;
 - iets laten zien dat het heeft gemaakt of wat het leuk vindt;
 - om hulp vragen.

Voorbeeld: dit jongetje vraagt weinig aandacht van anderen en gaat te veel zijn eigen gang.

8 Herhaalde bewegingen

Maakt je kind steeds dezelfde bewegingen?

ja

nee

Uitleg

Ga na of je kind vaak herhaalde bewegingen maakt die moeilijk te doorbreken zijn.

Het antwoord is '**nee**' als geen herhaalde bewegingen bij je kind opvallen.

Het antwoord is '**ja**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen.

Let op: het zijn voorbeelden, maar ook andere gedragingen zouden bij deze vraag kunnen passen. Ook als je twijfelt, is het antwoord '**ja**'.

- Je kind beweegt regelmatig met het hele lichaam of bovenlichaam heen en weer (wiegen).
- Je kind bonkt regelmatig met zijn/haar hoofdje tegen de grond, muur, of bed.
- Je kind loopt veel dezelfde rondjes in de kamer of heen en weer in de kamer.
- Je kind maakt veel draaiende bewegingen (rondjes draaien).
- Je kind fladdert of beweegt zijn/haar armen of handjes op een herhaalde manier die opvallend is.
- Je kind maakt regelmatig opvallende bewegingen met zijn/haar vingers.

Voorbeeld: dit jongetje houdt ervan herhalend heen en weer te bewegen.

9 Geven/laten zien

Geeft je kind wel eens uit zichzelf een voorwerp aan een ander of laat hij/zij wel eens iets zien?

- ja
 nee

Uitleg

Ga na wat voor voorwerp je kind wel eens uit zichzelf geeft of laat zien. Het gaat erom dat je kind met het geven en/of laten zien de bedoeling heeft om zijn ervaring of plezier te delen met iemand anders. Dus hij of zij wil echt dat je even aandacht geeft aan het betreffende voorwerp.

Voorbeelden zijn:

- je kind deelt met je wat hij/zij ziet. Hij/zij wijst bijvoorbeeld een vliegtuig of de poes aan die hij/zij ziet en wacht daarbij op jouw reactie;
- je kind geeft jou zijn/haar lievelingsspeelgoed en wacht op jouw reactie;
- je kind bouwt een toren of heeft een tekening gemaakt en wil dat je een compliment geeft.

Het antwoord is '**ja**' als je vindt dat je kind regelmatig spontaan iets aan een ander geeft of laat zien.

Het antwoord is '**nee**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen.

Ook als je twijfelt, is het antwoord '**nee**'.

- Geven of laten zien komt niet of zelden voor.
- Je kind geeft je speelgoed of voorwerpen, maar verwacht niet dat je erop reageert.
- Je kind wijst naar wat hij ziet, maar deelt zijn/haar ervaring niet echt door niet te wachten op jouw reactie.

Voorbeeld: dit jongetje blijft doortekenen zonder zijn moeder erbij te betrekken.

Voorbeeld: dit jongetje laat aan zijn moeder zien wat hij tekent.

10 Sociale belangstelling

Toont je kind belangstelling voor andere kinderen en/of volwassenen?

ja

nee

Uitleg

Ga na voor welke kinderen/volwassenen je kind belangstelling toont en hoe dat te merken is. Kinderen onder de drie jaar spelen vaak nog niet echt samen. Toch kun je aan jonge kinderen wel al merken dat ze volwassenen of andere kinderen leuk vinden. Bijvoorbeeld doordat ze:

- kijken naar wat anderen doen;
- dicht bij anderen spelen;
- hun spel even onderbreken als anderen iets tegen hen zeggen;
- anderen nadoen;
- plezier beleven aan gezamenlijke peuterspelletjes, al dan niet begeleid door een volwassene. Denk aan spelletjes als: elkaar achterna rennen, het spelletje 'we maken een kringetje van jongens en van meisjes' en samen dansen.

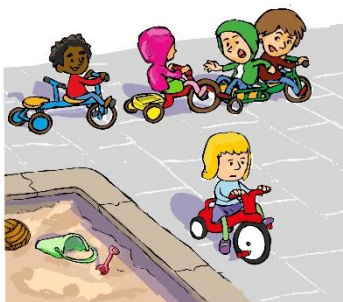
In het algemeen laten jonge kinderen vaak meer interesse zien in bekende dan in onbekende volwassenen/kinderen.

Het antwoord is '**ja**' als je vindt dat je kind duidelijk interesse heeft in anderen.

Het antwoord is '**nee**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen. Ook als je twijfelt, is het antwoord 'nee'.

- Je kind speelt bij voorkeur alleen.
- Je kind lijkt zich weinig bewust van de sociale omgeving.
- Je kind is niet op zijn/haar gemak in gezelschap.
- Je kind lijkt niet geïnteresseerd in het spel van andere kinderen of volwassenen.
- Je kind heeft geen plezier in samen spelen.
- Je kind maakt geen onderscheid in vertrouwde of vreemde mensen en komt (te) gemakkelijk nabij onbekenden.

Voorbeeld: dit meisje heeft weinig interesse in leeftijdsgenootjes.

11 Knuffelen

Houdt je kind ervan om geknuffeld te worden?

- ja
 nee

Uitleg

Ga na of je kind graag knuffelt (met vertrouwde personen). Bedenk daarbij of het initiatief tot knuffelen zowel van jou als van je kind kan komen. En of het knuffelen ook natuurlijk en prettig aanvoelt.

Het antwoord is **'ja'** als je vindt dat:

- je kind van knuffelen houdt;
- het initiatief zowel van hem/haar als van jou kan komen;
- het knuffelen prettig en natuurlijk aanvoelt.

Het antwoord is **'nee'** als één of meer van onderstaande zaken opvallen. Ook als je twijfelt, is het antwoord **'nee'**.

- Je kind laat zich niet graag knuffelen door vertrouwde personen.
- Je kind knuffelt alleen als het initiatief van hem of haar zelf uit gaat.
- Het knuffelcontact voelt 'stroef' of wat 'mechanisch' aan.
- Als je kind bij je op schoot zit, voegt hij/zij zich niet echt. Zijn/haar lijfje is niet ontspannen.

Voorbeeld: dit jongetje vindt het niet fijn om aangeraakt of geknuffeld te worden.

12 Gericht lachen

Lacht je kind gericht naar jou of naar anderen?

- ja
 nee

Uitleg

Ga na in welke situaties je kind gericht naar anderen lacht. Bijvoorbeeld bij begroeting of afscheid, tijdens samen spelen of samen kletsen of als reactie op een glimlach van een ander. Ga ook na hoeveel moeite het kost om een gerichte lach te 'ontlokken'.

Het antwoord is '**ja**' als je vindt dat een lach bij je kind:

- gemakkelijk te ontlokken is;
- in verschillende situaties voorkomt;
- ook gericht kan zijn op verschillende (bekende) personen.

Het antwoord is '**nee**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen. Ook als je twijfelt, is het antwoord '**nee**'.

- Je kind lacht wel en heeft plezier, maar die lach is regelmatig niet echt op de ander gericht. Je kind lacht bijvoorbeeld tijdens een spel, maar kijkt niet op naar de ander om het plezier te delen.
- Gericht lachen komt voor, maar in een erg beperkt aantal situaties. Bijvoorbeeld alleen bij spelletjes als kietelen of heen en weer zwaaien.

Voorbeeld: dit meisje lacht naar de hand van haar vader, en dus niet in de richting van zijn gezicht.

13 Sociaal spel

Doet je kind graag sociale spelletjes met anderen?

ja

nee

Uitleg

Ga na welke soort gezamenlijke spelletjes je kind graag doet. Bijvoorbeeld:

- paardje rijden;
- er komt een muisje aangelopen;
- kiekeboe;
- samen liedjes zingen met gebaren (zoals: 'Zo gaat de molen' of 'Hoofd schouders, knie en teen').

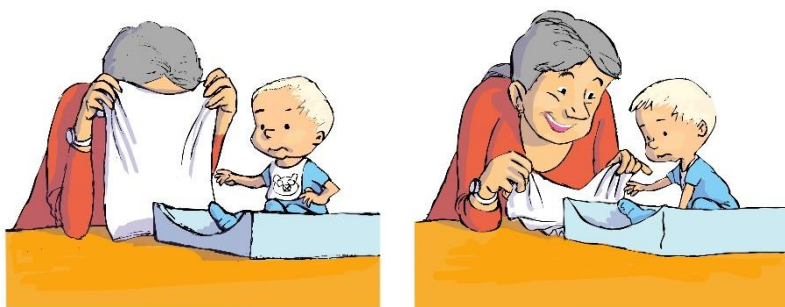
Het antwoord is '**ja**' als je duidelijk aan je kind merkt dat hij/zij dit soort gezamenlijke spelletjes leuk vindt én het plezier ook echt deelt. Je kind kijkt naar jou en jullie lachen naar elkaar.

Het antwoord is '**nee**' als onderstaande opvalt.

Ook als je twijfelt, is het antwoord '**nee**'.

- Je kind lacht, omdat het gekieteld wordt of omdat je een liedje zingt. Maar hij/zij heeft geen plezier in het 'sociale' element van het spel. Dus hij/zij vindt de aanraking of het liedje wel leuk, maar deelt het plezier niet met de ander. Bijvoorbeeld door te kijken en gericht te lachen naar de ander.

Voorbeeld: dit jongetje heeft geen interesse in een kiekeboe spelletje.

14 Reactie toespreken

Reageert je kind als er tegen hem/haar wordt gesproken?

ja

nee

Uitleg

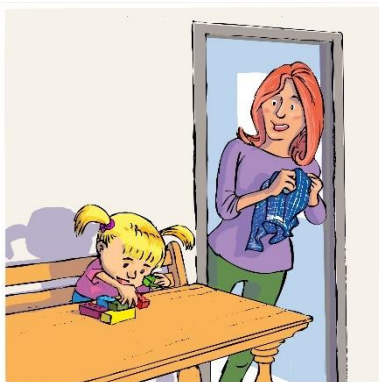
Ga na in wat voor soort situaties je tegen je kind praat. Bijvoorbeeld tijdens het verschonen, het in bad gaan, tijdens eetmomenten of als je samen met je kind speelt. Reageert hij/zij daar dan op?

Het antwoord is '**ja**' als je kind duidelijk reageert als je tegen hem/haar spreekt. Bijvoorbeeld door naar je te kijken en te luisteren, gericht naar je te lachen, terug te brabbelen of te kletsen met woordjes.

Het antwoord is '**nee**' als één of meer van onderstaande zaken opvallen. Ook als je twijfelt, is het antwoord '**nee**'.

- Het lijkt alsof wat je zegt tegen je kind niet of vertraagd bij hem/haar binnenkomt.
- Je kind geeft meestal geen reactie wanneer je tegen hem/haar praat.
- Het lijkt vaak of je kind doof is, terwijl hij/zij op andere momenten wel goed hoort.

Voorbeeld: dit meisje reageert niet wanneer haar moeder binnenkomt en tegen haar praat.

Score en interpretatie

Score

De vragen zijn, **met uitzondering van item 8**, zo geformuleerd dat de aanwezigheid van het gedrag (antwoord 'ja') bij een kind een gezonde ontwikkeling representeert en de afwezigheid ervan (antwoord 'nee') een eventueel afwijkende. Voor item 8 geldt het omgekeerde.

Aantal vragen met 'nee' beantwoord:

Let op: vraag 8 dient te worden om gescoord. Indien u bij vraag 8 'ja' scoorde, tel het antwoord mee. Indien u bij vraag 8 'nee' scoorde, telt u het antwoord niet mee.

Interpretatie

Uit wetenschappelijk onderzoek is bekend dat het overgrote deel van de kinderen met een **score van drie of meer** een ontwikkelingsstoornis heeft. Bijvoorbeeld een autismespectrumstoornis (ASS). Ook kinderen met bijvoorbeeld een ontwikkelingsachterstand, taal-spraak probleem, aandachtsprobleem en gedragsprobleem kunnen hoog scoren op de CoSoS-vragenlijst.

Als de **score drie of meer** is, dan is het belangrijk om te onderzoeken wat er aan de hand is. Als je weet wat er aan de hand is, kan je (kind) namelijk de juiste hulp krijgen. Voor het vinden van de juiste hulp kun je contact opnemen met een professional. Dit kan bijvoorbeeld de huisarts, jeugdarts of verpleegkundige van het consultatiebureau zijn.

Is de **score lager dan 3 (dus 0, 1 of 2)**, maar heb je toch zorgen over de ontwikkeling van je kind? Ook dan is het goed jouw zorgen te delen met een professional.